

LIETUVOS IR ČEKOSLOVAKIJOS PREKYBOS SANTYKIŲ REGULIAVIMAS: DERYBOS IR SUSITARIMAI 1931–1939 METAIS

Dalia Bukelevičiūtė

Doktorantė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Naujosios istorijos katedra
Tel. 268 72 86
El. paštas: bukel@delfi.lt

Lietuviškoje historiografijoje visiškai nėra skirta dėmesio Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos santykių analizei. Šių dviejų valstybių tarpusavio prekybos santykius yra tyręs tik čekų istorikas L. Švecas, tačiau jie yra atskleidžiami Čekoslovakijos bendradarbiavimo su Pabaltijo valstybėmis (kartu Latvijos ir Estijos) kontekste¹.

Šis straipsnis parengtas išimtinai remiantis neskelbtų dokumentų faktų analize, visų pirma Lietuvos valdžios atstovų ir diplomatų tarpusavio susirašinėjimo (esančiais LCVA) ir Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos archyvo (toliau AMZV) Ekonominės sekcijos (IV sekcia) dokumentais (derybų eigos aprašymais, kai kuriais dokumentais, rodančiais prekybos santykių su Lietuva raidą, susirašinėjimo su Čekoslovakijos diplomatais dokumentais). Kai kuriais klausimais straipsniai buvo skelbiami ir žurnale „Tautos ūkis“².

Darbo tikslas – išanalizuoti padidėjusį Lietuvos oficialiųjų asmenų suinteresuotumą Čekoslovakijos rinką dėl pasireiškusių ekonominės krizės padarinių ir išskirtinį siekį ten išvežti kuo daugiau žemės ūkio produktų. Siekta išnagrinėti tarpusavio derybų dėl Lietuvai leidžiamų įvežti į Čekoslovakiją prekių apimčių nustatymo pagrindinius bruožus ir Lietuvos interesų raidą. Svarbus Čekoslovakijos oficialiųjų asmenų požiūris į Lietuvą, kaip į prekybos partnerę, kuris išryškėjo vykstant šioms deryboms. Straipsnio chronologinės ribos (1932–1939 m.) apibrėžia laikotarpį, kai buvo sudaryti susitarimai dėl Lietuvai leidžiamų įvežti prekių apimčių.

Lietuvos valstybės interesai Čekoslovakijos rinkos atžvilgiu 1931–1932 metais

Čekoslovakija 1925–1929 m. buvo svarbi Lietuvos prekybos partnerė, nes užėmė 3–5 vietą

¹ Švec L. Čekoslovensko a pobalstské státy 1918–1939. Praha, 2001.

² Kuzminska S. Laisva prekyba, kontingentai ir licencijos // Tautos ūkis. 1932, Nr. 9, p. 245.

Lietuvos importe³. Šių šalių prekybos santykiai buvo reguliuojami remiantis 1923 m. balandžio 27 d. pasirašyta laisvosios prekybos sutartimi⁴. 1929 m. kilusi pasaulinė ūkio krizė tiesiogiai paveikė dvišalius prekybos santykius, o 1931 m. balansas pasiekė rekordinį 19,431 mln. litų skirtumą Čekoslovakijos naudai⁵. Tuomet imta labai rimtai svarstyti, kaip keisti Lietuvos užsienio politikos kryptis: „Lietuvos prekybos balansas remiamas išimtinai minimaliu valstybių skaičiumi ir antra, išimtinai maksimalus valstybių skaičius Lietuvai tik parduoda, nieko iš jos nepirkdamos“⁶. 1931 m. Lietuva turėjo aktyvų prekybos balansą tik su Anglija, Latvija ir Belgija, todėl buvo pradėta peržiūrėti prekybos santykius su kitomis valstybėmis, kartu ieškant naujų rinkų lietuviškoms prekėms. Lietuvos valdžios atstovai kėlė klausimą – kodėl Lietuva ir toliau privalo toleruoti milijoninį Čekoslovakijos importą nieko į ten neparduodama⁷.

³ Užmezgus diplomatinis santykius ir pasirašius laisvosios prekybos sutartį nuo 1923 m. pradėjo aktyvėti Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos santykiai, kadangi pirmaisiais nepriklausomybės metais Lietuva faktiškai išimtinai prekiaavo tik su Vokietija. Jau 1924 m. Čekoslovakija buvo ketvirtąjį pozicijoje tiek Lietuvos importe, tiek eksporte (valstybėmis). Nuo 1925 m. Lietuva daugiau iš Čekoslovakijos įsiveždavo (cukrų ir pramonės prekes) nei į ją išveždavo (linus, linų pakulas) – prekybos balansas buvo neigiamas Lietuvai.

Lietuvos užsienio prekybos balansas 1924–1929 m. // Lietuvos užsienio prekyba. Kaunas: Centrinis statistikos biuras, 1929, p. VII–IX.

⁴ Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis (sud. P. Dailidė). Kaunas, 1930, t. 1, p. 189–197.

⁵ Lietuvos užsienio prekybos balanso (valstybėmis) skirtumas su Čekoslovakija buvo maksimaliai neigiamas, kiek mažiau neigiamas Lietuvos prekybos balansas 1931 m. buvo su Lekija ir Dancingu (–10 004,4 tūkst. Lt.), SSRS (–8979,0 tūkst. Lt.), JAV (–8760,3 tūkst. Lt.) bei kitomis šalimis.

Užsienio prekybos balansas 1928–1932 m. valstybėmis // Lietuvos užsienio prekyba. Kaunas, 1932, p. XVI.

⁶ Kuzminskas S. Laisva prekyba, kontingentai ir licencijos // Tautos ūkis. 1932, Nr. 9, p. 241.

⁷ Ten pat, p. 245.

1931 m. balandį Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Ekonomikos departamento vadovai atkreipė Čekoslovakijos *chargé d'affaires* M. Niederlės dėmesį į tai, kad kuo toliau, tuo labiau Lietuvos ir Čekoslovakijos prekyba plėtojasi ne Lietuvos naudai, o esamu momentu Lietuvos išvežimas į Čekoslovakiją yra visai sustojęs⁸. Čekoslovakijos atstovas netolygius prekybos santykius stengėsi paaiškinti prekių srautų apskaitos metodikos skirtumais. Pateikdamas savo vadovybei Prahoje šio pokalbio detales pabrėžė, jog Lietuvos įvežimas į Čekoslovakiją yra labai sumažėjęs ir šiam klausimui reikėtų skirti daugiau dėmesio⁹. M. Niederlė taip pat informavo apie Lietuvos pageidavimus ir išvardijo prekes, kurias Lietuva norėtų eksportuoti¹⁰. Prekybos santykių netolygumas kėlė susirūpinimą ir Lietuvos ministrui pirmininkui bei finansų ministrui J. Tūbeliui, kuris 1931 m. rudenį pavedė Finansų ministerijos atstovui J. Norkaičiui susitikti su M. Niederle – Lietuva išreiškė pageidavimą sumažinti balanso pasyvumą eksportuodama kiaulieną ir jautieną.

1932 m. pradžioje Lietuvos užsienio reikalų ministras D. Zaunius ir pasiuntinys J. Aukštuolis¹¹ pripažino, jog esant laisvai prekybai daug kas priklauso nuo lietuvių prekybi-

⁸ M. Niederlės pranešimas Čekoslovakijos Respublikos (toliau – ČR) URM 1931 04 07 // AMZV. IV sekcija, 643, č. 1203/31.

⁹ M. Niederlės pranešimas ČR URM 1931 04 07 // AMZV. IV sekcija, 643, č. 1203/31.

¹⁰ Čekoslovakijos atstovas Kaune M. Niederlė manė, kad abiem šalims ekonominis santykius pavyktų išlaikyti, jei Čekoslovakija pirktų iš Lietuvos kiaušinius, sviestą, jautieną, linų sėmenis, gyvulių odas ir kt. (šios prekės trečiajame dešimtmetyje nebuvo eksportuojamos iš Lietuvos į Čekoslovakiją).

M. Niederlės pranešimas ČR URM 1931 04 07 // AMZV. IV sekcija, 643, č. 1203/31.

¹¹ Nuo 1929 m. kovo 5 d. iki 1934 m. rugsėjo 1 d. J. Aukštuolis buvo Lietuvos pasiuntinys Suomijoje, tačiau iki 1932 m. rugsėjo 30 d. rezidavo Kaune, o vėliau Prahoje.

ninkų iniciatyvos. Jie turėtų patys stengtis užmegzti santykius su čekoslovakais¹². Ministro ir pasiuntinio nuomonei pritarė ir ministras pirmininkas J. Tūbelis. Nepakankama Lietuvos prekybininkų iniciatyvos raiška taip pat kritikuota spaudoje¹³.

1932 m. gegužę Lietuvos *chargé d'affaires* Čekoslovakijoje J. Brėdikis informavo šios šalies Užsienio reikalų ministeriją apie Lietuvos delegacijos norą atvykti į Pragę ir išreikšė pageidavimą sumažinti muitų mokesčių įvežamiems galvėjams, mažo svorio kiaulėms bei mėsai¹⁴. Čekoslovakijos atstovai J. Brėdikiui leido suprasti, kad jų valstybės muitų įstatymai neleidžia suteikti nuolaidų nurodytiems produktams¹⁵. Taip pat buvo pabrėžta, jog Lietuva nėra svarbi importuotoja tų prekių, kurioms būtų numatyti muitų pakeitimai, o su svarbiausiais Čekoslovakijos importuotojais (pvz., Vengrija) yra atskiri susitarimai¹⁶. Lietuvos pasiuntinybei buvo pasiūlyta apsvarstyti kitus norimų įvežti prekių variantus.

M. Niederlė Kaune galėjo tik dar kartą patvirtinti tokią Čekoslovakijos poziciją teigdamas, kad atitinkami Čekoslovakijos oficialieji asmenys gera valia apsvarstys naujus Lietuvos pasiūlymus. D. Zaunius neslėpdamas įspėjo

¹² D. Zaunius ir J. Aukštuolio nuomone, tokios Lietuvos įmonės kaip „Maistas“ galėtų turėti savo atstovybę Prahoje. Jie rėmėsi čekoslovakų „Bat'os“ pavyzdžiu (ji turėjo atstovybę Kaune).

M. Niederlės pranešimas ČR URM 1932 01 25 // AMZV. Pz-Kaunas, č. 20/dūv-32.

¹³ Prof. P. Šalčius pabrėžė, jog užsienio prekyboje ne viskas priklauso nuo konsulatų veiklos ir iš jų stebuklų nereikėtų tikėtis: „Reikia pripažinti, kad tolimesnėse šalyse mūsų privati prekybininkų iniciatyva pasireiškia gana silpnokai“.

P. Šalčius. Rinkų beiėskant // Tautos ūkis. 1932, Nr. 4, p. 105.

¹⁴ Pokalbio su Lietuvos *chargé d'affaires* J. Brėdikiu protokolais 1932 05 09 // AMZV. IV sekcija, 542, č. 59.241.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

Čekoslovakijos *chargé d'affaires*, jog esąs gana delikatioje situacijoje, kadangi dauguma ministrų kabineto narių pageidauja anuliuoti prekybos sutartį tikėdamiesi, jog naujų derybų metu Lietuva gautų tam tikros naudos savo eksportui į Čekoslovakiją¹⁷.

Nepavykstant sumažinti prekybos balanso skirtumo Lietuvos valdžios atstovams teko imtis konkrečių veiksmų ir pradėti tiesiogines derybas su oficialiaisiais Čekoslovakijos sluoksniais, kadangi esama situacija buvo vertinama kaip „nenormali padėtis“¹⁸. Ekonomikos departamentas nustatė keletą priežasčių, kurias reikėtų pašalinti siekiant plėtoti tarpusavio prekybą¹⁹.

1932 m. gegužės 10 d. Lietuvos vyriausybė įteikė notą Čekoslovakijos vyriausybei išdėstydamą aiškią savo poziciją: „Iš šiandieninės sunkios ekonominės situacijos išsivystė eilė aplinkybių, kurios apsunkina prekybą tarp Lietuvos ir Čekoslovakijos, taip pat prekybiniai

¹⁷ M. Niederlės pranešimas ČR URM 1932 05 23 // AMZV. IV sekcija, 542, č. 152/32-dūv.

¹⁸ 1932 m. pavasarį buvo kilę ir rimtų nesusipratimų tarp Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybininkų. 1932 m. balandį Lietuvos įmonės „Maistas“ ir „Pienocentras“ norėjo išsiųsti didesnę mėsos ir kiaulinių taukų partiją, tačiau to nepadarė, nes užsakovai čekoslovakai importuotojai negavo atitinkamų leidimų. M. Niederlės tvirtinimu, tokie faktai tiesiogiai veikė Lietuvos valdžios norą peržiūrėti prekybos santykius su Čekoslovakija ir įvesti kontingentus. M. Niederlės pranešimas ČR URM 1932 05 02 // AMZV. IV sekcija, 542, č. 1262/32.

¹⁹ Visų pirma neigiamai prekybai atsiliepia Čekoslovakijos vykdoma muitų politika, kuri darė labai neigiamą įtaką kauliui (ypač iki 120 kg) eksporto galimybėms. Kita vertus, „Pienocentras“, norėdamas įvežti sviestą, negaudavo leidimų arba negalėdavo prisitaikyti prie rinkos kainų. S. Kuzminko nuomone, ir Lietuvos įmonės ne viską padarė. Lietuvos pasiuntinybės Čekoslovakijoje atstovai tvirtino, kad „Maistui“ būtų lengviau prekiauti, jei turėtų savo agentą Prahoje, o „Pienocentras“ sumažintų kainas, nes čekoslovakai labiau linkę pirkti pigesnę latvių ar estų sviestą, o ne lietuvių.

Ekonomikos departamento direktoriaus S. Kuzminko *Pro memoria* 1932 07 14 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 123–126.

santykiai negali abiem šalims normaliai ir geranoriškai vystytis, kaip buvo numatyta sudarant prekybinę sutartį tarp Lietuvos ir Čekoslovakijos 1923 m.²⁰ Nurodyta, jog pastaruoju metu Lietuvos prekių į Čekoslovakiją beveik neišvežama, o Čekoslovakijos importas kasmet siekias 17–18 mln. litų. Priimdamas Lietuvos notą Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos Ekonominės sekcijos vadovas J. Friedmanas pageidavo gauti smulkesnės informacijos apie norimas pradėti derybas ir kartu pareiškė, kad „išsiderėti bet kurių muitų sumažinimo žemės ūkio produktams nereikia turėti jokios vilties“²¹.

Neskelbtų archyvinų dokumentų analizė leistų teigti, jog Čekoslovakijos oficialieji asmenys buvo nesuinteresuoti didinti importą iš Lietuvos. 1932 m. liepos pradžioje naujai paskirtas Lietuvos *chargé d'affaires* V. Čečeta Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijoje nebuvo geranoriškai priimtas – jis tuomet tik informavo apie Lietuvos norą pradėti derybas ir apsvarstyti balanso išlyginimo klausimą. Lietuvos atstovui buvo pabrėžta, jog ir J. Brėdikis jau buvo įspėtas, kad santykių su čekoslovakais užmezgimu rūpintųsi ir Lietuvos eksportuotojai: „Jie patys turėtų tyrinėti rinką Čekoslovakijoje ir stengtis konkuruoti dėl kainų su užsieniečiais“²².

Lietuva, ieškodama būdų susidariusioms problemoms spręsti, su specialia misija į Pragę išsiuntė J. Aukštuolį. Jis turėjo išstudijuoti

Čekoslovakijos užsienio prekybos politikos atlinkybes bei ypatybes ir atliktos analizės ataskaitas siųsti į Kauną. Vieną savo uždavinį J. Aukštuolis įvardijo taip: „Man rūpi pasinaudoti čekų palankumu ir pačių valdžios įstaigų parama dirbtinai sudaryti bei padidinti mūsų eksportą“²³. Jis turėjo ne tik domėtis prekybos santykių užmezgimu valstybiniu lygiu, bet ir konkrečiai tartis su čekoslovakų įmonėmis, derėtis dėl užsakymų, įvežimo sąlygų, leidimų.

J. Aukštuolis pats įsitikino, kad Čekoslovakijos prekių srautų apskaitos metodikos atspindi realesnę prekybos su Lietuva situaciją. Jis pripažino, kad Lietuvos prekės nėra paklausios ne tik dėl Čekoslovakijos importo suvaržymų (devizų kontrolės, importo leidimų, konkrečių kiekių nustatymo importuotojams ir vidaus prekėms), bet ir dėl pačių Lietuvos eksportuotojų nesuinteresuotumo bei pakitusios Lietuvos eksportuojamų prekių sistemos²⁴. Iš Lietuvos į Čekoslovakiją buvo norima išvežti tokius produktus, kurie Čekoslovakijos rinkai buvo naujiena, tai visų pirma pasakytina apie sviestą. J. Aukštuolio žodžiais, „naujam mūsų eksportui į Čekoslovakiją reikia atidaryti duris“²⁵.

J. Auštuolis siekė paveikti Čekoslovakijos valdžios atstovus ir „reikalauti iš Čekoslovakijos vyriausybės to, kas jai turint savo rankose griežtą prekybos kontrolę (kone monopolį), yra įvykdoma“²⁶. Lietuvos atstovas net pareiškė Ekonominės sekcijos vadovo pavaduotojui

²⁰ *Chargé d'affaires* J. Brėdikio pranešimas ČR URM 1932 05 10 // AMZV. IV sekcija, 542, č. 429.

²¹ Pažymėta ir tai, kad Lietuva į Čekoslovakiją negalinti įvežti galvijų bei mėsos, nes pakanka vietos produkcijos, sviestui ir taukams muitai yra maži, o jokiais kitais suvaržymais čekoslovakų importas nebus trukdomas.

Ekonomikos departamento direktoriaus S. Kuzminsko *Pro memoria* 1932 07 14 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 125.

²² Pokalbio su Lietuvos *chargé d'affaires* V. Čečeta protokolas. 1932 07 04 // AMZV. IV sekcija, 542, č. 81083.

²³ J. Aukštuolio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1932 08 07 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 48.

²⁴ Visų pirma buvo siekiama, kad „Maistas“ bei „Pienocentras“ į Čekoslovakiją galėtų eksportuoti gyvulius, mėsą, sviestą, taukus, kiaušinius ir kt., t. y. tuos produktus, kurie trečiajame dešimtmetyje į Čekoslovakiją buvo eksportuojami labai mažais kiekiais.

²⁵ J. Aukštuolio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1932 07 27 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 66.

²⁶ Ten pat, l. 67.

A. Štangleriu, jog dėl gerų prekybos santykių Čekoslovakija turinti surasti vietos Lietuvos prekėms, kurioms vietą turėtų užleisti kitos šalys²⁷. A. Štangleris, atsakydamas į J. Aukštuolio pageidavimus, tik patvirtino ankstesnę poziciją – jokių viešų ar oficialių išimčių, negriaudami visos savo sutarčių ir ekonominės politikos sistemos, čekoslovakai Lietuvai teikti negali²⁸.

J. Aukštuolis, siekdamas išgauti iš Čekoslovakijos valdžios atstovų tam tikrų įsipareigojimų Lietuvos naudai, kaip atsvarą pabrėždamas Lietuvos galimybę denonsuoti 1923 m. prekybos sutartį, nors pats manė, jog Lietuvai to nereikėtų daryti²⁹. A. Štangleris laikėsi nuomonės, kad sutarties denonsavimo reikėtų iš-

²⁷ Vienas argumentų – balansas yra ypač palankus Čekoslovakijai ir ji turinti garantuoti, kad Lietuvai taip pat suteiks normalios prekybos sąlygas.

J. Aukštuolio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1932 07 27 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 66.

²⁸ Įvežti tuos produktus, kuriuos nori eksportuoti Lietuva, yra pakankamai sudėtinga. A. Štangleris savo pareiškimuose apsiribojo bendromis frazėmis teigdamas, kad čekoslovakai yra visokeriopai pasiruošę paremti Lietuvos ekonominę ekspansiją į jų rinką.

J. Aukštuolio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1932 07 27 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 67–68.

²⁹ J. Aukštuolis nurodė ir priežastis, kurios turėtų įtakos Lietuvos užsienio prekybai – denonsavus sutartį, Čekoslovakija nutrauktų leidimus devizams, o mūsų rinką dar naudotųsi šešis mėnesius. Be to, Čekoslovakijos importas Lietuvoje yra tam tikra atsvara Vokietijos ekonominei ekspansijai. O kadangi Lietuvos eksportuojamų prekių apimtis ateityje padidės, kiekviena rinką turi būti branginama. Lietuvos atstovo nuomone, negalima denonsuoti sutarties remiantis tuo, kad Čekoslovakijos rinkoje stokojama eksporto perspektyvų. J. Aukštuolis rašė užsienio reikalų ministrui: „Denonsavus sutartį, mano manymu, geresnės sudaryti nebūtų galima. Išimčių Lietuvai Čekoslovakija tegali teikti neoficialiai, praktikoje, bet išimtinų pasižadėjimų vien balanso skirtumo vardan, neardydama visos savo sutarčių sistemos, duoti nesutiks“.

J. Aukštuolio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1932 07 27 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 69.

J. Aukštuolio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1932 08 07 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 47–48.

vengti, nes Lietuvos rinką, nors ir mažutę, yra normali ir perspektyvi³⁰.

J. Aukštuoliui Prahoje pavyko susitarti dėl keliolikos papildomų vagonų lietuviškų kiaušinių bei sviesto eksporto į Čekoslovakiją ir tai jis laikė nemažu savo laimėjimu, nes iki tol šie produktai iš Lietuvos į Čekoslovakiją nebuvo įvežami. Katu teigė: „Bet visiškai patenkinamai išlyginti prekybos balansą, o gal net jį pasukti Lietuvos naudai, darbas ne kelių mėnesių, o keleto metų“³¹. J. Aukštuolis pateikė Lietuvos užsienio reikalų ministerijai kai kurių siūlymų, kaip būtų galima išplėsti prekybą su Čekoslovakija, – pasinaudoti Čekoslovakijos valdžios įtaka užsienio prekybai, užmegzti santykius su prekybininkais ir populiarinti savo produkciją, įsteigti Prahoje Lietuvos–Čekoslovakijos prekybos rūmus, surengti abiejų šalių prekybininkų konferenciją³². Lietuvos vyriausybei buvo pasiūlyta apsvarstyti galimybę vykdyti kompensacinę prekybą, kadangi prekyba būtų centralizuota ir kontroliuojama valdžios įstaigų³³. Tai buvo pagrindiniai veiksmai, kurių turėtų imtis tiek Lietuvos valdžios sluoksniai, tiek pavieniai eksportuotojai norint sumažinti Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos balanso pasyvą Lietuvai.

J. Aukštuolis, įvertinęs Lietuvos prekybos galimybes, Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Ekonomikos departamento direktorių S. Kuzminską įspėjo, kad jei ir būtų pradėtos vyriausybės derybos, nereikėtų tikėtis didelių

³⁰ J. Aukštuolio pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1932 07 27 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 67.

³¹ J. Aukštuolio pranešimas Politikos departamento direktoriui S. Lozoraičiui 1932 10 07 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 39.

³² Ten pat, l. 39–40.

³³ J. Aukštuolio pranešimas politikos departamento direktoriui S. Lozoraičiui 1932 08 07 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 48.

išimčių Lietuvai. Esą nereikia pervertinti Čekoslovakijos eksporto į Lietuvą reikšmės: „Kokių išimčių galėtume padaryti, būdami čekoslovakų vietoje mes patys, jei turėtume reikalo su šalimi, kuri mūsų eksporto statistikoje figūruotų kaip 0,01–0,1 proc.“³⁴ J. Aukštuolis buvo tos nuomonės, kad 1932 m. spalį Lietuva dar nebuvo pasirengusi oficialioms deryboms su Čekoslovakijos vyriausybe, nes muitų nuolaidų jai tikrai nebūtų suteikta, o kalbant apie kontingentus reikėtų žinoti, ar tikrai juos įvykdytų. Svarbiausias vaidmuo prekybos santykiuose turėtų tekti pačioms įmonėms: „Be jų pasisakymo mūsų oficialios pastangos bergždžios ir teoriškos“³⁵.

Tik 1932 m. lapkritį Čekoslovakijos oficialieji asmenys sutiko pradėti derybas su Lietuvos delegacija. Viename iš Čekoslovakijos oficialiųjų asmenų posėdžių buvo gana skeptiškai įvertintas Lietuvos pageidavimas pradėti derybas: „Mes juk negalėjome neleisti atvykti šiai delegacijai, kuri teigia, kad su mumis turi aptarti tolesnius santykius naujais pagrindais“³⁶.

Pirmasis derybų posėdis prasidėjo 1932 m. lapkričio 10 d. Jame Lietuvai atstovavo naujai paskirtas pasiuntinys J. Aukštuolis, V. Čėčeta, J. Norkaitis ir Ekonomikos departamento va-

dovas S. Kuzminskas, o Čekoslovakijos delegaciją sudarė septyni asmenys (Ekonominės sekcijos vadovas J. Friedmanas, jo pavaduotojas A. Štangleris ir kiti). J. Aukštuolis išdėstė tokius pageidavimus: 1) suteikti konkrečius kontingentus pagrindinėms Lietuvos įvežamoms prekėms, 2) atsižvelgiant į prekybos balanso pasyvumą Lietuvai, pamažu išlyginti prekybos balansą. Dėl pirmojo Lietuvos pageidavimo Čekoslovakijos atstovų buvo pareikšta, jog tai esanti delikati problema kitų importuotojų atžvilgiu, ir kartu buvo leista suprasti, kad jie nemato jokios to prasmės. Į antrąjį pageidavimą A. Štangleris atsakė, jog to nebūtų galima pasiekti iš karto, tai esanti problema, kuri turėtų spręstis pamažu ir, atsižvelgiant į esamą padėtį, buvo paprašyta supratimo. Kartu Čekoslovakijos delegacijos vadovas A. Štangleris buvo įsitikinęs, jog Lietuva turėtų atsižvelgti į sudėtingą tarptautinės prekybos situaciją, ir pridūrė, kad tokie reikalavimai esą per ankstyvi ir apie išsipareigojimus neturėtų būti kalbama³⁷.

Lapkričio 11 dieną Lietuvos delegacija, norėdama dar kartą išdėstyti savo poziciją, įteikė A. Štangleriui memorandumą: „Šiandien Čekoslovakijos įvestieji importo varžymai panaikina prekybos sutarties garantuotas laisves [...]. Reikalaudama garantuoti tam tikrą importo kiekį Lietuvos prekėms, Lietuvos delegacija te-reikalauja atstatyti tokias pat laisvas sąlygas, kokias Čekoslovakija turi Lietuvoje“³⁸.

Derybos buvo atnaujintos lapkričio 12 dieną (antrasis posėdis) – jose būta ryškių nuomonių skirtumų ir tam tikros įtamos. Čekos-

³⁴ J. Aukštuolio pranešimas Ekonomikos departamentui direktoriui S. Kuzminskui 1932 10 18 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 55.

³⁵ J. Aukštuolis S. Kuzminskui priminė ir savo asmeninius veiksmus: „Jau ne kartą esu rašęs „Maistui“, „Pienocentriui“, kad norint geriau išnaudoti čekoslovakų rinką, būtina reikėtų pačių mūsų atstovams atvykti čia ir susipažinti su vietos dabartinėmis sąlygomis, dėl kurių mūsų firmos dezorientuotos“. Jis apgailestavo, kad Lietuva negalinti tiekti tokių prekių, kurių reikėtų Čekoslovakijos rinkai.

J. Aukštuolio pranešimas Ekonomikos departamentui direktoriui S. Kuzminskui 1932 10 18 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 55.

³⁶ Derybų protokolas II 1932 11 15 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 131.179.

³⁷ Derybų protokolas 1932 11 11 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 129.939.

Pasiuntinio J. Aukštuolio pranešimas ministrui D. Zau-niui 1932 11 17 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 28.

³⁸ Pasiuntinio J. Aukštuolio pranešimas ministrui D. Zau-niui 1932 11 17 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 29.

lovakijos delegacijai vadovavusio J. Friedmano teigimu, daugelis šalių turi tokių žemės ūkio sunkumų, kurie dabar aktualūs Lietuvai, tačiau jie mėsos, taukų įvežimą persvarsto kiekvieną mėnesį, o Lietuvos ūkininkai nori žinoti prieš pusę metų, ar jų produkcija bus eksportuojama. Apie jokių kontingentus negali būti kalbos, o įvežti produkcijos, J. Friedmano įsitikinimu, Lietuvai būtų galima leisti tik tiek, kiek jos buvo įvežta 1931 m. Kita vertus, jo manymu, lietuviai, kad ir gautų prašomus kontingentus, vargiai ar galėtų garantuoti, kad jie tikrai bus įvykdyti. Čekoslovakijos delegacijos vadovo supratimu, negalima imtis kokių nors įsipareigojimų, kai nė viena šalis nėra garantuota, kad galės juos įvykdyti³⁹. Tolesnė Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos santykių raida iš dalies paliudys J. Friedmano prognozę.

Derybų metu buvo apsvaistytas ir balanso netolygumas. Balanso pasyvumą, J. Norkaičio tvirtinimu, Lietuva dar galėjo toleruoti, tačiau sumažėjus prekybai su Vokietija ir kitomis šalimis, privalo išlyginti balansą su tomis šalimis, kurių jis yra pasyvus. J. Friedmanas į tai gana aštriai reagavo teigdamas, kad Čekoslovakija su Lietuva iki 1926 m. turėjo pasyvų balansą ir dėl to nebuvo daroma didelių problemų, tai yra natūralus procesas, kuriam negalima priešintis⁴⁰. J. Friedmanas pabrėžė net ir tai, kad jei Lietuva nepirks iš Čekoslovakijos, ji turės pirkti iš kitų šalių, ir tuo Lietuvai nieko nepavyks laimėti. J. Friedmanas Lietuvos atstovus įspėjo: „Nė viena valstybė iki šiol negavo iš mūsų tokių įsipareigojimų, kokių jūs reikalaujate“⁴¹. Čekoslovakijos atstovai nesutiko pritariti nei J. Norkaičio siūlymui didžiausio palankumo prekybos sutartį pakeisti kompensacine sutartimi, nei J. Aukštuolio siūlymui pasirašyti kokį nors slaptą susitarimą⁴². Įvykusias dery-

bas J. Aukštuolis apibūdino taip: „Mūsų delegacija šį posėdį apleido gavusi įspūdžio, kad derybos baigsis be rezultatų“⁴³.

Nė vienai šaliai nepavykus realizuoti savo užsibrėžtų tikslų, derybos atsidūrė aklavietėje. Lietuvos oficialieji asmenys, ieškodami išeities, kreipėsi į stambių Čekoslovakijos koncernų „Škoda“ ir „Bat’a“ atstovus, kad šie paveiktų Čekoslovakijos vyriausybės poziciją; jų padarytais žygiais J. Aukštuolis liko patenkintas⁴⁴. O Čekoslovakija sušaukė ir Užsienio reikalų, Žemės ūkio, Prekybos ir Finansų ministerijų atstovų posėdį, kuriame buvo svarstytos Lietuvos ir Čekoslovakijos tolesnės prekybos galimybės. Buvo konstatuota, kad Lietuvos delegacija nelinkusi nusileisti čekoslovakų išsakytiems argumentams. Posėdis baigėsi, kai Finansų ministerijos atstovas Martinecas pasiūlė parodyti Lietuvai čekoslovakų geranoriškumą, t. y. be varžymų leisti įvežti griežtai apibrėžtą prekių kiekį⁴⁵.

Derybos baigėsi, kai 1932 m. lapkričio 15 d. Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijoje J. Aukštuoliui ir J. Norkaičiui buvo pateikti kai

³⁹ Pasiuntinio J. Aukštuolio pranešimas ministrui D. Zauniui 1932 11 17 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 30.

⁴⁰ Jis taip informavo ministrą D. Zaunį: „Su džiaugsmu turiu pabrėžti, kad šis presijos metodas ypatingai paviko panaudoti p. Norkaičiui ir Kuzninskui per pačias derybas. Škoda generalinis direktorius Loevenštein apsilankė pas žemės ūkio ministrą ir padarė intervenciją mūsų naudai; jo pavaduotojas padarė intervenciją pas Friedmaną; net Bat’a direkcija neatsiliko ir padarė nemaža įtakos, kad derybos nenutrūktų be jokių rezultatų“.

Pasiuntinio J. Aukštuolio pranešimas ministrui D. Zauniui 1932 11 17 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 31.

⁴¹ Buvo nurodyti ir tikslūs skaičiai, kuriems neprieštaravo ir Žemės ūkio ministerija, t. y. Lietuva per kitus 1933 m. galėjo nevaržomai įvežti kiaulių iki 150 kg svorio ir sunkesnių – 2800 vnt., kiaušinių – 50 vag., taukų – 24 vag., sviesto – 5 vag., kaip ir anksčiau, galėjo įvežti linų. Iš viso Lietuvos importas galėjo sudaryti 4,5 mln. litų.

Derybų protokolais II 1932 11 15 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 131.179.

Pasiuntinio J. Aukštuolio pranešimas LR URM D. Zauniui 1932 11 17 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 27.

³⁹ Derybų protokolais II 1932 09 15 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 131.165.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ Ten pat.

⁴² Ten pat.

kurių žemės ūkio produktų kontingentai, kurių dydį J. Friedmanas vadino savo šalies valios išraiška. Buvo numatyta ir tai, kad jei Lietuva išvardytų prekių neįvežtų kaip buvo susitarta (atskirais mėnesiais), tai Čekoslovakija nepaisytų savo įsipareigojimų dėl suteiktų kontingentų. Visų kitų prekių importo galimybės Lietuvai liko galioti tokios, kokios buvo numatytos ir kitoms valstybėms⁴⁶. Tiesa, Čekoslovakijos atstovai griežtai atsisakė pasirašyti bet kokią susitarimą, kad ir slapta⁴⁷.

Pasiuntinys J. Aukštuolis, atsiskaitydamas už derybų eigą, D. Zauniui pripažino, kad lietuvių galimybės bet ką išsiderėti nebuvo didelės, o rezultatą komentavo taip: „Pripažįstant esamas Čekoslovakijos sąlygas, susidaro įspūdis, kad mes esam išgavę maximum“⁴⁸. Nors J. Aukštuolis pats dalyvavo šiose derybose, apibūdindamas derybų eigą ir rezultatus buvo linkęs juos vertinti gana kritiškai: „Jei Prahos susitarimas įvyko, tai ne vien mūsų delegacijos sumanumo bei pastangų, bet ir Škodos koncerno įtakos agrarams dėka. Jei susitarimo rezultatus tenka kvalifikuoti, kaip laimėjimą, tai to laimėjimo būta diplomatinio, tariant, buvo paveikta ne tiek realia jėga, kiek psichologiniu momentu“⁴⁹.

⁴⁶ Derybų protokolas 1932 11 15 // AMZV. IV sekcia, 920.

⁴⁷ J. Aukštuolis šią situaciją apibūdino taip: „Čekoslovakai negalėjo duoti šį pasižadėjimą raštu, nei pasirašyti bendrą protokolą, nei sudaryti kokio slapto susitarimo, nes tai grėstų sukelti pretenzijas iš kitų šalių pusės. Tebuvo nutarta susitarimą užprotokoluoti kiekvienai šaliai pas save“.

J. Aukštuolio pranešimas ministrui D. Zauniui 1932 11 17 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 28.

⁴⁸ Ten pat, l. 31.

⁴⁹ J. Aukštuolio pranešimas Ekonomikos departamentui direktoriui 1933 03 25 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 160.

„Agrarais“ buvo vadinama pati įtakingiausia Čekoslovakijos parlamente Agrarinė partija.

Praėjus mėnesiui po derybų baigties J. Norikaiiui teko kalbėtis su Čekoslovakijos *chargé d'affaires* M. Niederle, kuriam pareikšta, jog Lietuvos oficialieji asmenys derybų rezultatų nelaiko tenkinančiais ir mano, kad Čekoslovakijos įsipareigojimų priėmimas – tik mažas Lietuvos ir Čekoslovakijos santykių gerinimo žingsnis į priekį⁵⁰.

Lietuvos ir Čekoslovakijos susitarimai dėl prekybos ryšių plėtros 1933–1937 metais

1932 m. lapkritį įvykusios derybos buvo tarsi naujas Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos santykių raidos atskaitos taškas. Iki 1936 m. susiklostė tradicija – Lietuvos delegacija kartą per metus atvykdavo į Prahą ir derybų metu būdavo susitariama dėl prekybos kitais metais⁵¹. Kiekvienose derybose Lietuvos delegacijos atstovai pateikdavo norimų įvežti prekių kiekius, o Čekoslovakijos vyriausybės nariai, atsižvelgdami į esamas sąlygas, juos svarstydavo ir sutarimo būdu būdavo nustatomi kontingentai. Visos derybos iki pat 1938 m. baigdavosi žodiniu susitarimu, o susitartus įvežamų prekių kiekius, S. Kuzminsko žodžiais, kiekvienos delegacijos pirmininkas pasižymėdavo savo užrašų knygelėje⁵². Labiausiai raštiško susitarimo vengė Čekoslovakijos atstovai⁵³, o kadangi jis nebuvo pasirašomas, tai reiškė, jog

⁵⁰ M. Niederlės pranešimas ČR URM 1932 12 03 // AMZV. IV sekcia, 920, č. 237/32-dūv.

⁵¹ Reikėtų pažymėti, kad abiejų šalių delegacijų sudėtis kito labai nedaug.

⁵² S. Kuzminsko ataskaita 1934 04 23 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 120.

⁵³ J. Friedmanas Lietuvos delegacijos atstovams yra ne kartą pabrėžęs, jog Čekoslovakija nenori įsipareigoti ir konkrečiais skaičiais, nes tai galėtų atsiliepti deryboms su kitomis šalimis.

Pasiuntinio J. Aukštuolio slapto pranešimas LR URM 1934 04 19 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 108, l. 2.

Čekoslovakija gali elgtis laisviau kitų valstybių atžvilgiu, taip pat neprisiimdama griežtų išipareigojimų ir Lietuvos atžvilgiu. 1934 m. derybose raštiško susitarimo nepasirašymą S. Kuzminskas komentavo taip: „Kadangi 1933 m. Čekoslovakija viską išpildė, ką ji buvo žadėjusi, tai ir šį kartą Lietuvos delegacija nerado ne tik reikalingu, bet ir galimu reikalauti raštiško susitarimo“⁵⁴.

Nors Lietuvos oficialieji asmenys 1932 m. gautus prekių įvežimo kontingentus laikė dideliu laimėjimu, jau 1933 m. pavasarį Lietuvos atstovui J. Aukštuoliui ėmė kelti susirūpinimą, kad Lietuva galinti savo išipareigojimų neįvykdyti (ypač taukų ir kiaušinių). Dėl prekių kontingentų nevykdymo ir J. Friedmanas ne kartą įspėjo Lietuvos atstovus. Jo teigimu, nevykdant kontingentų, pridaroma „čekoslovakams nemalonių siurprizų“, buvo akcentuota išipareigojimų vykdymo reikšmė: „gerai dar esą, kad Lietuva mažas kraštas, kitaip Čekoslovakijos pažadėtojo ir Lietuvos apsiimtojo kontingento nerealizavimas labai pakeltų atitinkamų produktų kainas ir įneštų anarchijos į Čekoslovakijos kainų lygmenį“⁵⁵.

Tai buvo vienas pagrindinių derybų Prahoje 1933 m. rugsėjo 7 d. klausimų, nes Lietuva iki tos dienos nebuvo įvežusi nei kiaulių, nei taukų, nei kiaušinių tiek, kiek buvo numatyta 1932 m.⁵⁶ Čekoslovakijos oficialieji asmenys derybose pabrėžė, kad jie esą patenkinti kiau-

šinių ir sviesto kokybe, bet taukai buvo eksportuojami prastos rūšies, o lašininės kiaulės netinkančios nei taukams, nei mėšai⁵⁷. Atsižvelgdamas į tai, kad Lietuva neįvykdė savo išipareigojimų, Ekonominės sekcijos vadovas J. Friedmanas rezervuotai žiūrėjo į Lietuvos delegacijos pageidavimus padidinti prekių kontingentus kitiems metams. Lietuva pageidavo iki 1934 m. pabaigos įvežti 3000 kiaulių, 15 vagonų kiaušinių ir 20 vagonų sviesto, o Čekoslovakijos atstovai griežtai pasisakė prieš sviesto įvežimą, kiaulių buvo leista įvežti tik 25 000 vnt., o kiaušinių – 15 vagonų⁵⁸.

1934 m. derybos vyko balandžio 16–19 d., o ne kaip buvo įprasta rudenį. Iš viso buvo trys posėdžiai. Tada svarstyti du pagrindiniai klausimai: 1) norėta susitarti dėl prekybos santykių plėtojimo siekiant išlyginti prekybos balansą, 2) susitarti dėl kontingentų 1934 m. Visų pirma, apžvelgdamas prekybos plėtotę, S. Kuzminskas išreiškė pageidavimą, kad prekybos balansas būtų „protingo santykio“, kurio būtų siekiama didinant prekybos apimtį ir nemažinant Čekoslovakijos eksporto į Lietuvą⁵⁹. Dėl balanso išlyginimo nieko konkrečiai nepavyko susitarti, o S. Kuzminskas pripažino, jog svarstant šį klausimą teko susidurti su sunkumais, tačiau balanso nebuvo galima palikti neapsvarsčius, nes kitaip ir toliau Lietuvos ekonominiai interesai liktų daugiausia neapsaugoti⁶⁰. Svarstant antrąjį prekių kontingentų nustatymo klausimą Lietuvos delegacija pateikė kon-

⁵⁴ S. Kuzminsko ataskaita 1934 04 23 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 120.

⁵⁵ J. Aukštuolio pranešimas Ekonomikos departamentui direktoriui S. Kuzminskui 1933 03 18 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 142.

⁵⁶ Lietuvos atstovybės Prahoje pateikiamais duomenimis, Lietuva dar turėjo įvežti 15 vag. kiaušinių iš 50 leistų, 20 vag. taukų iš 24 leistų, o lašininį kiaulių iki rugsėjo buvo įvežusi 1100 vnt. iš 2800 numatyto kontingento, likusias buvo žadėta įvežti iki metų pabaigos.

J. Aukštuolio pranešimas užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1933 09 08 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 202.

⁵⁷ J. Aukštuolio pranešimas užsienio reikalų ministrui D. Zauniui 1933 09 08 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 203.

⁵⁸ Lietuvos ekonomikos departamento biuletenis Nr. 9, 1933 m. // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 269, l. 227.

⁵⁹ Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos pranešimas pasiuntinybei Kaune apie derybų eigą 1934 04 25 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 54.578.

⁶⁰ S. Kuzminsko ataskaita 1934 04 23 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 118.

krečias apimtis, kiek norėtų įvežti kiaušinių, sviesto, žąsų ir sūrio⁶¹, tačiau šį kartą nebuvo išreikštas pageidavimas įvežti kiaules (dėl per didelių maitų)⁶². Lietuva norėjo, kad jai būtų suteikti kiek didesni prekių kontingentai. Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos atstovai taip suprato Lietuvos žingsnius: „Netgi 1932 m. lapkritį suregulius prekybos santykius, Čekoslovakijos ir Lietuvos prekybos rai-
da netenkinio Lietuvos ir todėl ji siekė padidinti prekių išvežimą [...]“⁶³.

Nors iš pradžių J. Friedmano pozicija šiuo klausimu buvo neigiama, kompromisą pavyko pasiekti – palyginti su 1933 m., buvo padidinti sviesto ir kiaušinių kontingentai bei leista įvežti sūrio ir žąsų. Šios prekės 1933 m. visai nebuvo eksportuojamos⁶⁴. Per šias derybas Čekoslovakija itin griežtai pabrėžė, kad Lietuva netaikytų įvairių ribojimų jos prekėms. Į tai Lietuvos valdžios atstovų dėmesį atkreipė ir J. Aukštuolis teigdamas, jog kontingentų padidinimas pri-

klausys ir nuo to, ar Lietuva nedarys varžymų įvežamoms čekoslovakikiškoms prekėms⁶⁵.

Šių derybų metu Čekoslovakija pirmą kartą išreiškė pageidavimą eksportuoti į Lietuvą žemės ūkio produkciją: veislinius gyvulius, žalius ir marinuosius agurkus, konservuotus kopūstus, cukrinius runkelius bei raudonųjų dobilų sėklas, tačiau S. Kuzminskas buvo linkęs abejoti tokiomis galimybėmis⁶⁶.

Lietuvos pasiuntinys J. Aukštuolis pasibai-
gusių derybų rezultatus įvardijo kaip gerus ir buvo tos nuomonės, kad Lietuvai atsiranda daugiau eksporto galimybių: „Prie dabartinių sąlygų, atrodo, ir yra pasiektas maksimumas, ko Lietuva galėjo tikėtis“⁶⁷. Kontingentų patvirtinimu džiaugėsi ir S. Kuzminskas, nors ir nesitikėjo didesnių permainų: „Jei šis susitarimas ir vertintinas teigiamai, tai nereiškia, kad Lietuvos eksportas padidės keliais milijonais litų“⁶⁸. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad pasiekti rezultatai tapo pagrindu vėlesnėms deryboms.

Naujai paskirtas Lietuvos pasiuntinys E. Turauskas, 1935 m. pradžioje lankydamasis Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijoje, išreiškė Lietuvos vyriausybės norą pradėti derybas ir kartu pageidavo prekybos balanso išlyginimo. Jis pabrėžė, jog Lietuva tai supranta kaip savo prekių išvežimo į Čekoslovakiją padidinimą, kad nereikėtų sumažinti Čekoslovakijos prekių išvežimo į Lietuvą⁶⁹. Be to, Lietuvos atstovas pateikė konkrečius pageidavimus

⁶¹ Lietuvos delegacija pageidavo leisti įvežti: 50–70 vag. kiaušinių, 50 t sūrio, 20–25 000 vnt. žąsų ir 30 proc. viso į Čekoslovakiją įvežamo sviesto.

⁶² Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos pranešimas pasiuntinybei Kaune apie derybų eigą 1934 04 25 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 54.578.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ J. Friedmanas akcentavo, kad čekoslovakams sunkiausia yra skirti kontingentus sviestui, nes tos šalys, kurios eksportuodavo sviestą į Čekoslovakiją, taip pat pageidauja turėti senesnes kvotas. Ši aplinkybė verčianti laikyti mažas kvotas Lietuvai, tačiau Čekoslovakija, kiek bus galima, stengsis elgtis geranoriškai. Nustatant sviesto kontingentus numatyta, kad Lietuvai gali įvežti: sviesto – 8 vag., t. y. palikta penykštė kvota, kiaušinių – 50 vag., gyvų ir pjautų žąsų – 10–12 000 vnt., o sūrio – 40 t (4 vag.). Tiesa, jei Lietuva pageidautų, būtų galima dar atskirai derėtis dėl sūrio ir žąsų kontingento padidinimo. Taip pat Lietuvai buvo rezervuotas 2800–3000 vnt. kiaušinių kontingentas, jei susidarytų palankesnės jų prekybai sąlygos (pakiltų kainos).

S. Kuzminsko ataskaita 1934 04 23 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 119.

Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos pranešimas pasiuntinybei Kaune apie derybų eigą 1934 04 25 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 54.578.

⁶⁵ J. Aukštuolio slapta pranešimas LR URM 1934 04 19 / F. 383, ap. 9, b. 108, l. 2.

⁶⁶ Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos pranešimas pasiuntinybei Kaune apie derybų eigą 1934 04 25 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 54.578.

⁶⁷ J. Aukštuolio slapta pranešimas Lietuvos užsienio reikalų ministerijai 1934 04 19 // F. 383, ap. 9, b. 108, l. 3.

⁶⁸ S. Kuzminsko ataskaita 1934 04 23 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 120.

⁶⁹ Pokalbio su Lietuvos pasiuntiniu E. Turausku protokolas 1935 02 27 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 27.616.

padidinti žąsų, kiaulių, mėsos, taukų, kiaušinių įvežimo kontingentus⁷⁰.

1935 m. vasarį E. Turauskas pasiūlė J. Friedmanui apsvarstyti galimybę įvesti kontingentus ne tik Lietuvos prekėms, įvežamoms į Čekoslovakiją, bet ir Čekoslovakijos prekėms, įvežamoms į Lietuvą. J. Friedmano nuomone, čekoslovakams tai yra nepriimtina, o dėl balanso pareiškė: „Balansų netolygumai priklauso nuo įvairių kraštų ekonominės struktūros ir jų idealios lygybės galima būtų pasiekti tikrai tarpautiniu mastu. Pasiryžus žūtbut siekti balansų išlyginimo su kiekviena šalimi, galima greičiau pakenkti savo šalies ekonominei būklei, negu ją pagerinti“⁷¹.

Dar neprasidėjus deryboms J. Skalickis iš Prahos buvo informuotas, kad iš būsimų derybų nesitikima jokių didesnių Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos santykių sureguliuavimo pakitimų, o kompensacijos principas (apie kurį vis dažniau užsimindavo Lietuvos atstovai) santykiuose su Lietuva Čekoslovakijai yra nepageidautinas ir nenaudingas (dėl netolygaus importo ir eksporto prekių skaičiaus ir mokesčių politikos)⁷².

Čekoslovakija ne iš karto sutiko priimti Lietuvos delegaciją (1935 m. sausį Lietuvos pasiuntinybė neoficialiai gavo neigiamą atsakymą) – A. Štangleris Lietuvos atstovus priėmė tik 1935 m. kovo 19 d. Jis iš pat pradžių pareiškė, jog svarstyti Lietuvos pageidavimus dabar

yra netinkamas laikas, o pagrindinė to priežastis – šiuo metu Čekoslovakijoje yra galvojama apie naujo įvežimo režimo įvedimą (monopolinį). Dėl prekių srautų apskaitos metodikos skirtumų A. Štangleris pareiškė, jog tai kelia čekoslovakams tam tikrą susirūpinimą, nes nuo 1933 m. iki 1934 m. Lietuvos įvežimas į Čekoslovakiją padidėjo 160 proc., o Čekoslovakijos įvežimas į Lietuvą – tik 11 proc. A. Štanglerio įsitikinimu, tokie skaičiai turėtų pagerinti licencijų išdavimą čekoslovakams prekėms⁷³. Buvo akcentuota, kad jei ir toliau Čekoslovakijos išvežimas mažės, gali sumažėti Čekoslovakijos suinteresuotumas Lietuvos įvežamomis prekėmis⁷⁴.

Lietuvos delegacijos atstovams teko konstatuoti, kad derybų „pilnoj to žodžio prasmėj“ su Čekoslovakija nebuvo⁷⁵, tačiau J. Friedmanas savo ruožtu pažadėjo, jog bus skiriami tokie pat arba net didesni sviesto ir kiaušinių kontingentai.

1936 m. ir 1937 m. Lietuvai leidžiamų įvežti prekių kontingentai buvo derinami tarp Lietuvos pasiuntinybės Prahoje ir Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos. J. Friedmanas liko ištikimas ankstesniems savo teiginiams sakydamas: „Rašytos sutartys, taip pat ir kliringai nėra rekomenduotinas daiktas ir jų kur galima reikėtų vengti“⁷⁶, tad Lietuvos ekonomikos departamento direktorius J. Norkaitis

⁷⁰ Lietuva pagcldavo gauti tokius kontingentus: 1000–1500 kiaulių per mėnesį, 60 000 vnt. žąsų, 200–300 t taukų, 500 t sviesto, 70 vag. kiaušinių.

Lietuvos ekonomikos departamento darbų apžvalga 1935 02 15 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 276, l. 3.

⁷¹ E. Turausko pranešimas Ekonomikos departamentui direktoriui S. Kuzminskui 1935 02 26 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 109, l. 39–40.

⁷² Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos pranešimas pasiuntinybei Kaune 1935 03 04 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 30.243.

⁷³ Lietuva, siekdama riboti importą į savo šalį, nuo 1932 m. priėmė net kelis įstatymus. Jie numatė prekių rūšis, kurių įvežimas yra ribojamas. Į šiuos sąrašus pateko dauguma prekių, kurias Čekoslovakija buvo suinteresuota eksportuoti į Lietuvą.

⁷⁴ Derybų protokolas 1935 03 19 // AMZV. IV sekcija, 920, č. 38.246.

⁷⁵ Lietuvos ekonomikos departamento biuletenis Nr. 4. 1935 m. // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 271, l. 66.

⁷⁶ J. Friedmanas buvo tos nuomonės, kad dviejų šalių prekybos santykių išsiplėtojimui geriausia priemonė esanti gera valia, kuri gali daugiau nei rašytos sutartys.

Lietuvos pasiuntinio E. Turausko *Pro memoria* 1936 04 22 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 7–8.

ir 1936 m. sutiko sudaryti tik žodinį susitarimą.

1936 m. balandžio 22 d. Lietuvos pasiuntinys E. Turauskas bei *chargé d'affaires* P. Sidzikauskas, lankydami pas J. Friedmaną, įteikė Lietuvos vyriausybės notą dėl pageidaujamų kontingentų⁷⁷. J. Norkaičio nurodymu Lietuvos pasiuntinybei jokių būdu nebuvo galima sumažinti sviesto ir kiaušinių kiekių, o maksimaliai leista nusiderėti iki 1934 m. suteiktų kontingentų⁷⁸. 1936 m. gegužės 6 d. Lietuvos pasiuntinybės atstovai Čekoslovakijos oficialiesiems asmenims išreiškė pageidavimą padidinti sviesto, kiaušinių ir sūrio kontingentus ir teigė, kad dėl to būtų galima padidinti tekstilės įvežimą iš Čekoslovakijos.

1936 m. gegužę J. Friedmanas įspėjo Lietuvos pasiuntinybės atstovus, jog Lietuvos prašomi kontingentai yra per dideli ir tuo klausimu ypač neigiamai yra nusistatęs naujasis Čekoslovakijos žemės ūkio ministras Zadina⁷⁹. Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos gautame Žemės ūkio ministerijos rašte 1936 m. birželį Lietuvai buvo sumažinti visi prašyti kontingentai, pabrėžiant, kad to Lietuvai turėtų visiškai užtekti, metų gale planas bus

peržiūrėtas, tačiau pakeitimų tikimybė esanti maža⁸⁰.

J. Friedmanas siekė, kad Lietuva atsižvelgtų į Čekoslovakijai labai rūpimą tekstilės eksporto reikalą – „šios rūšies eksporto stagnacija yra skaudžiausia vieta Čekoslovakijos pramonėje“⁸¹. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Ekonomikos departamento direktorius J. Norkaitis situaciją vertino kiek kitaip: „Čekų išreikštą norą plėsti abiejų kraštų prekybą galima tik sveikinti, tačiau atsižvelgiant į Lietuvai pasyvų balansą, jų reiškiamas pageidavimas, kad Lietuva dar liberališkiau traktuotų čekiškas prekes, atrodo keistokas. Logiškai galvojant atrodo, kad čekai primutinau privalėtų parodyti mums palankesnę traktavimą įleidžiant mums taip svarbias eksportines prekes, kaip sviestas, kiaušiniai ir t. t.“⁸² Jo supratimu, tik čekoslovakams patenkinus Lietuvos prašymus būtų galima svarstyti tekstilės importo klausimą.

Lygiai taip pat Lietuvos eksporto į Čekoslovakiją galimybės buvo nustatytos ir 1937 m. Lietuvos *chargé d'affaires* P. Sidzikauskas 1937 m. pavasarį, remdamasis ir „Pienocentro“ pageidavimais, siekė, kad būtų padidinti kiaušinių

⁷⁷ Lietuvos vyriausybės notoje buvo išdėstyti tokie pageidavimai: 12 mln. vnt. kiaušinių, 700 t sviesto, 50 000 vnt. žąsų, 18 000 vnt. kiaulių.

Lietuvos vyriausybės nota Čekoslovakijos vyriausybei 1936 04 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 11.

⁷⁸ Lietuvai įteikiant notą dėl pageidaujamų kontingentų (1936 04 22), J. Friedmanas perspėjo P. Sidzikauską, kad sviesto įvežimo perspektyvos esančios ne kokios, nes Čekoslovakija turinti pernykščio sviesto atsargų – 60 vagonų, taip pat nesama didesnių vilčių dėl kiaušinių įvežimo. J. Friedmanas tik pažadėjo labiau atsižvelgti į Lietuvos pageidavimus dėl gyvų ir pjautų žąsų.

Lietuvos *chargé d'affaires* P. Sidzikausko *Pro memoria* 1936 04 22 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 9.

⁷⁹ *Chargé d'affaires* P. Sidzikausko pranešimas Ekonomikos departamento direktoriui J. Norkaičiui 1939 05 11 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 31–32.

⁸⁰ Čekoslovakijos žemės ūkio ministerijos 1936 m. birželio 10 d. rašte užsienio reikalų ministerijai buvo teigiama: 1) prašytų 83 vag. kiaušinių jų ekonominiame plane nenumatyta, todėl galima suteikti 50 vag., jų neviršijant; 2) sviesto pirkimą už užsienio Čekoslovakijos vyriausybė yra priversta radikaliai riboti, todėl negalima skirti daugiau nei 10 vag.; 3) atsižvelgiant į victos žąsų produkciją iš prašytų 50 000 vnt. leista įvežti tik 12 000 vnt. Rezervuoti ir 2 vag. sūrio.

Čekoslovakijos žemės ūkio ministerijos pranešimas Užsienio reikalų ministerijai 1936 06 10 // AMZV. IV sekcija, 920, č. j. 48.318-VA1936.

⁸¹ Lietuvos *chargé d'affaires* P. Sidzikausko *Pro memoria* 1936 04 22 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 9.

⁸² Ekonomikos departamento direktoriaus J. Norkaičio pranešimas pasiuntiniui E. Turauskui 1936 04 30 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 3.

bei sviesto kontingentai. Nors buvo teigiama, jog Čekoslovakija turinti pakankami savo sviesto, jo kontingentą pavyko padidinti iki 23 vagonų, o kiaušinių buvo paliktas tas pats 50 vagonų kontingentas⁸³.

Dvišalių prekybos sutarčių pasirašymas 1938 ir 1939 metais

Ketvirtąjo dešimtmečio pradžioje Lietuvos vyriausybė iš esmės ėmė keisti užsienio prekybos politiką. Tai turėjo tiesioginės įtakos ir Lietuvos prekybos santykiams su Čekoslovakija. Siekiant išlyginti prekybos balansą buvo dirbama dviem kryptimis: 1) Stengtasi didinti ir plėsti Lietuvos eksportą į Čekoslovakiją – išvežti visiškai naujas prekes (žemės ūkio produktus); kadangi jų įvežimas buvo ribojamas, tai derybų metu Lietuvos atstovai siekė išsiderėti kiek galima didesnius įvairių prekių kontingentus⁸⁴. 2) Įvairiais būdais buvo mažinamas Lietuvos importas iš Čekoslovakijos (ypač tekstilės)⁸⁵. Vienas svarbiausių Lietuvos valstybės siekių – išlyginti prekybos balansą su Čekoslovakija. 1937 m. pirmą kartą po trylikos metų Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos balansas tapo aktyvus Lietuvai 67,2 tūkst. litų⁸⁶.

Ryškūs prekybinių santykių pusiausvyros pakitimai Lietuvos naudai vertė Čekoslovakijos oficialiuosius asmenis peržiūrėti prekybos

politikos su Lietuva perspektyvas. Reikėtų pažymėti, kad Čekoslovakijos pasiuntinys Kaune J. Skalickis ne kartą kreipėsi šiuo klausimu į savo šalies užsienio reikalų ministeriją, nes Čekoslovakijai nepavyko išlaikyti eksportuojamų į Lietuvą prekių turėtų pozicijų. Tiek Lietuvos oficialieji asmenys, tiek J. Skalickis buvo tos nuomonės, kad reikėtų pasirašyti susitarimą, tačiau tam prieštaravo atitinkami Čekoslovakijos valdžios atstovai. 1938 m. Lietuvos pasiuntinys E. Turauskas taip apibūdino šią situaciją: „Čekai visą laiką nesutiko kalbėtis apie balanso išlyginimą ir tai vertė mus, nenorint pasilikti amžiname pasyve, varžyti importą, kas ir privedė prie išlyginto balanso, bet sumažėjusios apyvartos“⁸⁷.

1937 m. pabaigoje Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerija pavedė Olomouco pramonės ir prekybos rūmams ištirti prekybos santykių su Lietuva plėtojimo galimybes, taip pat pasisakyti dėl sutarties pasirašymo. Buvo apklausti svarbiausi Čekoslovakijos gamintojai ir prekybininkai, bendradarbiaujantys su Lietuva, ir ministerijai pateikta 19 puslapių ataskaita. Buvo konstatuota, kad Lietuvos ūkinė bei finansinė padėtis esanti gera ir rekomenduota išlaikyti šią rinką pramoninėms Čekoslovakijos prekėms. Dėl ateities perspektyvų pateiktas toks siūlymas: „Jeigu Lietuva nesusitaikytų su geranorišku leidimu įvežti jų produkciją pas mus su tokiu pačiu nusistatymu ir jeigu ji betarpiškai reikalaus sudaryti sutartį, būtų rekomenduojama tokia tvarka, kuri įvežimui iš kitos šalies nesudarytų jokių apribojimų“⁸⁸. Kiekvienais metais kontingentai turėtų būti iš naujo apsvarstomi. Atsižvelgiant į sunkumus, kurie neleidžia Čekoslovakijai padidinti

⁸³ P. Sidzikausko *Pro memoria* 1937 05 31 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 95.

⁸⁴ Nuo 1933 m. didėjo ir Lietuvos linų, linų pakulų ir linų sėmenų eksportas į Čekoslovakiją, tačiau šių prekių įvežimas nebuvo ribojamas; jų eksportas sudarė beveik 50 proc. viso Lietuvos eksporto į Čekoslovakiją.

⁸⁵ 1932–1936 m. priimti net specialūs įstatymai, įtvirtinantys Lietuvos importo suvaržymus kai kurioms prekėms ir prekių grupėms. Plačiau: Lietuvos ūkio paskutinis dešimtmetis. Kaunas, 1938, p. 61.

⁸⁶ Užsienio prekyba 1938 m. // Lietuvos užsienio prekyba. Kaunas: Centrinis statistikos biuras, 1938, p. X–XIV.

⁸⁷ Pasiuntinio E. Turausko *Pro memoria* 1938 03 11 // LCVA F. 383, ap. 9, b. 110, l. 33.

⁸⁸ Olomouco pramonės ir prekybos rūmų pranešimas ČR URM 1938 01 26 // AMVZ. IV sekcija, 706, č. 1586/U.

įvežimo iš Lietuvos, Olomouco rūmai rekomendavo Užsienio reikalų ministerijai geriau atsisakyti derybų ir aptarti tik tuos punktus, dėl kurių iškyla sunkumų, visų pirma turėta omenyje tekstilė. Olomouco rūmų manymu, Čekoslovakija galėtų padidinti linų ir kiaušinių importą, nes kitų rūšių prekėms įvežti yra sudėrę nemažai kliūčių.

Šios rekomendacijos turėjo nemažos įtakos prekybos santykių sureguliuavimui. 1938 m. kovo 10 d. Prahoje buvo pasirašytas Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos susitarimas. „Pažymėtina, kad čekai pirmą kartą sutiko raštu fiksuoti balanso išlyginimo principą ir nustatyti kai kuriuos kontingentus“, – teigė Lietuvos pasiuntinys E. Turauskas savo *Pro memoria*⁸⁹. Susitarimas numatė 36 mln. kč. (Čekoslovakijos kronų) metinę kiekvienos šalies apyvartą. Kaip ir reikėjo tikėtis, Čekoslovakija daugiausia dėmesio skyrė tekstilės išvežimo galimybėms ir svarbiausias jos reikalavimas buvo fiksuoti pastovų tekstilės kiekį bendrame Lietuvos importe iš Čekoslovakijos. Po ilgų derybų susitarta, kad tai bus 25 proc. (t. y. 9 mln. kč.), nors iš pradžių buvo reikalaujama 33,3 proc., o už tai Čekoslovakija sutiko fiksuoti 18 mln. kč. linų, linų pakulų ir nuobrukų kontingentą bei 36 vagonų po 144 000 vnt. kiaušinių kontingentą⁹⁰.

Po Miuncheno suokalbčio (1938 m. rugsėjo 29 d.) labai pasikeitė Čekoslovakijos politinė ir ekonominė padėtis⁹¹ ir jau 1938 m. lapkritį

J. Skalickis savo vadovybės Prahoje buvo informuotas, kad Čekoslovakijos eksportas vyks atskirais pavedimais pasiuntinybei, o „kalbant apie Lietuvos išvežimą į Čekoslovakiją net apytiksliai negalima nusakyti, kiek to arba kito bus galima pirkti iš Lietuvos“⁹². Nepaisant visų iškilusių sunkumų, prekyba tarp šalių buvo vykdoma ir tiek Lietuvai, tiek Čekoslovakijai pavyko padidinti jos apimtį ir kartu išlaikyti 1,16 mln. litų aktyvų Lietuvos balansą.

1939 m. vasario 24 d. buvo sudarytas naujas prekybos susitarimas tarp Lietuvos ir Čekijos-Slovakijos⁹³, šį kartą Kaune⁹⁴. Jis buvo analogiškas 1938 m. sutarčiai, tačiau fiksuota kiek mažesnė prekybos apimtis – numatyta 30 mln. kč. kiekvienos valstybės apyvarta⁹⁵. Lietuva vėlgi sutiko rezervuoti 25 proc. (7,5 mln. kč.) bendros sumos tekstilei, o Čekija-Slovakija – leisti Lietuvai įvežti linų, linų pakulų ir linų atliekų už 14 mln. kč. Atskirai Lietuvai buvo suteikti ir sviesto (8 vag., t. y. 10 t) bei kiaušinių (8 vag., t. y. 144 000 vnt.), kurie esant rinkos poreikiams galėjo būti padidinti, kontingentai⁹⁶.

Deja, 1939 m. susitarimas nebuvo vykdomas,

⁸⁹ Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos pranešimas pasiuntinybei Kaune 1938 09 05 // AMVZ. IV sekcija, 542, č. 155.006/IV-2/38.

⁹⁰ Po Miuncheno suokalbčio (1938 m. rugsėjo 29 d.) oficialus buvusios Čekoslovakijos pavadinimas nuo 1939 m. lapkričio pabaigos buvo pakeistas. Naujasis – Čekijos-Slovakijos respublika.

⁹¹ *Kuklik J.* Londýnský exil a obnova českosloveského státu 1938–1945. Praha, 1998, p. 43.

⁹² Sutartį sudarė Lietuvos atstovas J. Norkaitis ir Čekoslovakijos pasiuntinys J. Skalickis.

Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Urbšio pranešimas J. Skalickiui 1939 02 24 // LCVA. F. 388, ap. 4, b. 126, l. 18–19.

⁹³ Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Urbšio pranešimas J. Skalickiui 1939 02 24 // LCVA. F. 388, ap. 4, b. 126, l. 18–19.

⁹⁴ Tiek 1938 m., tiek 1939 m. susitarimai buvo sudaryti kompensaciniu pagrindu ir turėjo būti peržiūrėti po šešių mėnesių, kaip pagrindą imant oficialią Lietuvos ir Čekoslovakijos importo statistiką.

⁸⁹ Pasiuntinio E. Turausko *Pro memoria* 1938 03 11 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 33.

⁹⁰ Pasiuntinio E. Turausko *Pro memoria* 1938 03 11 // LCVA. F. 383, ap. 9, b. 110, l. 33.

Vykdamą prekybą remiantis šiuo susitarimu tiek Lietuvai, tiek Čekoslovakijai pavyko padidinti prekybos apimtį ir kartu išlaikyti 1,16 mln. litų aktyvų Lietuvos balansą.

⁹¹ Sudėtį kraštą 1938 m. spalio 1 d. galutinai prijungus prie Reicho, Čekoslovakija neteko net 40 proc. visų pramonės įmonių.

Dėjiny hospodařství českých zemí od počátku industrializace do současnosti 1918–1945. Praha, 1995, s. 190–192.

kadangi abiejų šalių prekybos santykių plėtojimą nutraukė Vokietijos agresija – 1939 m. kovo 15 d. Čekija-Slovakija buvo okupuota ir įvestas Čekijos-Moravijos protektoratas.

Išvados

Lietuvos oficialiuosius asmenis ieškoti glaudesnių prekybos santykių su Čekoslovakija 1931 m. vertė ryškėjantys ekonominės krizės padariniai Lietuvos ūkiui. Žemės ūkio produktų pardavimas galėjo sumažinti itin pasyvų Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos balansą. 1932 m. J. Aukštuoliui, vykstančiam į Prahą, buvo pavesta ieškoti rinkos lietuviškoms prekėms ir užmegzti kontaktus su Čekoslovakijos prekybininkais. Kadangi sviesto, kiaulių, kiaušinių ir taukų įvežimas į Čekoslovakiją buvo ribojamas, abiejų šalių delegacijų buvo deramasi (pirmą kartą po ilgų svarstymų 1932 m. rudėnį Čekoslovakijos delegacija sutiko pradėti derybas) dėl galimybės Lietuvai įvežti tam tikrą kiekį (kontingentų nustatymas) šių produktų 1932–1935 m. Lietuvos atstovai į Prahą nebuvo atvykę tik 1936 m. ir 1937 m., kai susitarta tarpininkaujant pasiuntinybėms. Čekoslovakijos užsienio reikalų ministerijos Ekonominės sekcijos vadovas J. Friedmanas, atsi-

žvelgdamas į savo šalies rinkos poreikius ir susitarimus bei įsipareigojimus kitoms šalims, nebuvo linkęs nuolaidžiauti Lietuvos delegacijos reikalavimams didinti kontingentus ar daryti žygių prekybos balanso išlyginimo link. Lietuvai ėmus varžyti Čekoslovakijos prekių įvežimą (ypač tekstilės), šis klausimas iškil-davo ir derybų metu, akcentuojant, kad Čekoslovakija liberaliai elgsis Lietuvos atžvilgiu tik tada, jei analogiškai elgsis Lietuvos valdžios įstaigos. Lietuvą labiausiai tenkino 1932 m. ir 1934 m. pasiekti rezultatai – nustatytų įvežamų į Čekoslovakiją prekių apimčių dydis. Čekoslovakijos oficialieji asmenys taip pat griežtai atsisakė sudaryti raštišką susitarimą, tad 1932–1937 m. susitarimai buvo sudaryti tik žodžiu. Tik pasikeitus prekybos balanso santykiui (1937 m. Lietuvos jis jau buvo aktyvus) Čekoslovakija peržiūrėjo prekybos bendradarbiavimo su Lietuva organizavimą. Lietuvos ir Čekoslovakijos prekybos importo ir eksporto apimtys bei prekių rūšys buvo nustatytos raštiškuose susitarimuose 1938 m. (Prahėje) ir 1939 m. (Kaune). 1932–1939 m. derybos turėjo tiesioginės įtakos Lietuvos eksporto skverbimuisi į Čekoslovakiją, rinkos atvėrimui Lietuvos žemės ūkio produktams ir dvišalio prekybos balanso skirtumo mažinimui.

REGULATION OF LITHUANIA AND CZECHOSLOVAKIA TRADE RELATIONS: NEGOTIATIONS AND AGREEMENTS IN 1931–1939

Dalia Bukelevičiūtė

Summary

The world great economic depression had influence on Lithuanian economics only in 1931, and then in Czechoslovakia became aware of its negative results earlier. In 1931 the highest possible negative trade balance for Lithuania was a result of great economic depression and the difference between import and export of goods, i.e. 19 mln. Lt. In 1932 in Lithuania was discussed the question of balance decreasing and

searching of new market for Lithuanian agriculture products in Czechoslovakia. At the period of great depression Czechoslovakia introduced the quotas for butter, pigs, eggs, fats and geese. The quotas was introduced for the products, that Lithuania was interested to export and to decrease trade balance with Czechoslovakia. In 1932 Lithuanian representative J. Aukštuolis went to Prague. He had to search new

markets for Lithuanian product and to find contacts with Czechoslovakia trade people and official persons. The official persons of Czechoslovakia didn't want to give licenses for Lithuanian agricultural products because they wanted to protect their market.

In 1932 in autumn in Prague after long discussions began negotiation between Lithuania and Czechoslovakia delegations. The goal of negotiation was to determine quotas for Lithuania. This negotiation was sharp and serious, but Lithuanian delegation got quotas for some agriculture products. Since 1932 it was the tradition that Lithuanian delegation went to Prague and negotiated with Czechoslovakia for quotas determination. In 1936 and 1937 quotas was determined by intermediation of embassies. Czechoslovakia didn't want to determine quotas for Lithuania

because it was afraid of other states interests. Lithuanian delegation was satisfied with negotiation results only in 1932 and in 1934. In 1932–1937 Czechoslovakia delegation didn't agree to sign an agreement with Lithuania. All negotiations finished only in oral agreement.

Since 1932 Lithuania began to limit import and it influenced Czechoslovakia interests to export textile products. In 1937 trade balance was active for Lithuania. Czechoslovakia began to review the trade perspectives with Lithuania because of the change of trade relations. In 1938 and 1939 official persons of Lithuania and Czechoslovakia signed an agreement for trade development. There were determined how much and what products states must to sell for each other.

*Įteikta 2004 06 16
Priimta spaudai 2004 12 06*